

XVI. Yüzyılda Alâiye Sancağında Dokuma ve Tekstil Sanayisinde Kullanılan Ürünlerin Üretimi

The Production of the Materials used in Carpet and Textile Industry in the Province of Alaiye during the 16th Century

Selim Hilmi ÖZKAN*

ÖZET

Alanya, antik çağda Coracesium adıyla Perge, Side ve Aspendos gibi önemli şehirleri ile birlikte Pamphylia bölgesinde yer almaktaydı. Alâiye 1221 tarihinde Anadolu Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubad tarafından feth edilerek Türk hâkimiyetine girdi. Şehir Selçuklu hâkimiyetine girmesi ile birlikte uluslararası ticarete Selçuklu Devletine yeni bir güç katdı. Alanya 1471 tarihinde Osmanlı hâkimiyeti altına girdikten sonra da eski ekonomik ve ticari önemini korumaya devam etti.

Diğer Anadolu şehirleri gibi Alâiye ve çevresinde de üretilen önemli ürünler arasında tarım ürünleri gelmektedir. Bu ürünler Alâiye'de tekstil ve dokuma sanayisinin gelişmesinde katkı sağlamıştır. Bunlar arasında yün, pamuk ve keten tohumu gibi ürünleri sayabiliriz. Hayvancılığın da önemli bir geçim kaynağı olması sebebi ile hayvandan elde edilen yün, tiftik gibi ürünlerin de tekstil sanayisinde kullanılmasını sağlamıştır.

Bu çalışmamızda XVI. yüzyılda Alâiye sancağında üretilen ve tekstil sanayisinde kullanılan ürünlerin üretim durumları ile birlikte tekstil sanayisinde kullanılan yan sanayi ürünleri üzerinde de durmaya çalışacağız. Çalışma konumuzun kaynağını 1500 yıllarını kapsayan 990 numaralı tahrir defteri ile 1555 yıllarına ait 172 numaralı tahrir defteri oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alanya, Tekstil, Pamuk, Keten, Yün, Tiftik, İpek.

ABSTRACT

The ancient name of Alanya is Coracesium. The city was situated in the ancient region of Pamphylia together with other major cities such as Perge, Side and Aspendos.

Alanya was conquered by the Anatolian-Seljuk ruler Alaeddin Keykubad in 1221. The conquest of the city reinforced the State in terms of its commercial relationships. After being an Ottoman province in 1471, Alanya continued to possess economical and commercial significance.

Agricultural products are historically important features of Alanya and they contributed to the development of textile and weaving industry.

Most important agricultural products are wool, cotton and flax. Since livestock is another important activity products like wool and goat's hair were also used.

By referring to historical documents, this study explores the products of Alanya which are used in textile industry during the 16th century.

This study focuses not only on production conditions of the products in Alaiye textile industry but also concerns sub-industry products used in textile industry. Reference of the study consists of the record book (tahrir defteri) numbered 990 including the years 1500 and the record book (tahrir defteri) numbered 172 belonging to the years 1555.

Keywords: Alanya, Textile, Cotton, Linen, Wool, Mohair, Silk.

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Giresun, e-posta: selimhilmi@hotmail.com
Assist. Prof. Dr., Giresun University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History

1. Giriş

Alanya, antik çağda Coracesium adıyla Perge, Side ve Aspendos gibi önemli şehirleri ile birlikte *Pamphylia* bölgesinde yer almaktaydı. Günümüzdeki Antalya körfezinin doğu ucunda Bergama kralı II. Attolus (M.Ö. 159-138) zamanında kurulan Coracesium (Alanya) şehri, III. Attolus'un varis bırakmadan ölmesiyle, vasiyeti üzerine Romalılara geçti ise de MÖ. II. yüzyılda korsanların istilâsına uğradı ve bir korsan limanı ve üssü hâline geldi. Şehir, MÖ. I. yüzyılda Büyük Antiochus'a başarı ile direnmişse de sonunda Roma komutanı Pompeius tarafından Roma hâkimiyetine alındı ve Coracesium adıyla bilinen kalesi tahrip edildi. Romalılar zamanında şehir, surları genişletilmek ve yeni binalar ilave edilmek suretiyle büyütüldü. Şehir, Bizans döneminde Akdeniz'in en işlek limanlarından biri haline geldi (Konyalı 1946: 25; Ercenk 1992: 363).

Alanya, İslam ordularının Anadolu'da genişlemesi sırasında, Anadolu'nun diğer bazı şehirleri gibi 860'lı yıllarda Abbasiler tarafından bir süre zapt edildi (Gürbüz 2001: 207). Fakat Alanya ve çevresinin Türkler ve İslam orduları tarafından tam anlamı ile fethi Anadolu Selçukluları dönemine rastlamaktadır. Anadolu Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubad, tahta geçmesinden iki sene sonra iklimi, suyu ve yaylaları çok güzel olan Coracesium(Alanya-Alâiye)'u fethetmeye karar verir. Burayı fethetmek istemesindeki diğer bir sebep, Akdeniz sahillerini tamamen Selçuklu kontrolüne almaktır. Çünkü bu dönemde Antalya ve çevresi ile birlikte Batı Anadolu, uluslararası pazarların merkezi durumuna gelmişti. Alâiye'nin fethi ise bu pazarlara güç katacak nitelikteydi. Bu durumun farkında olan Alâeddin Keykubad, gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra karadan ve denizden Coracesium(Alâiye)'u kuşatır. Şehrin fethetme şekli ve tarihi tartışmalı da olsa Coracesium(Alâiye) iki aylık bir kuşatmadan sonra Selçuklu hâkimiyetine girer. Şehrin Selçuklu hâkimiyetine girmesi ile birlikte Alâiye, uluslararası ticarette Selçuklu devletine yeni bir güç katar (İnalçık 2009: 3).

Alâiye'nin fethi sırasında, Selçuklu ordularının nereden ve nasıl geldiği de son derece önemli bir konudur. Selçuklu ordusunun Konya'dan hareket ettiği bilinmekte, hatta Antalya Subaşı Mübarizedin Ertokuş'un da donanmasıyla kendisine denizden refakat ettiği iddia edilmektedir. Oysa Selçuklu donanmasının denizden Alanya'nın fethine giriştiği kesinlikle doğrulanmamaktadır. Nitekim kuşatma sırasında da saldırıların sadece kara tarafından yapıldığı bilinmektedir. Selçuklu kara ordusu ile donanmasının kıyıda ve denizden birbirini takip ettiği iddiası abartılı olduğu gibi, bu her iki ordunun Antalya'dan hareket ettiği anlamına geldiği için de kabul edilemez. Nitekim Alanya'nın fethi, eğer Antalya üzerin-

den gerçekleşmiş olsaydı, Antalya ile Alanya arasındaki yol üzerinde bulunan ve stratejik öneme sahip Alara Kalesi'nin de bu esnada fethedilmesi gerekirdi. Oysa bilindiği gibi Alara Kalesi, Alanya'nın fethinden sonra, Sultan'ın Antalya dönüşü sırasında fethedilmiştir. Bu durumda, Alanya'nın fethi için Selçuklu kara ordusunun izlediği sefer yolunun doğal olarak, Alara Kalesi ile Alanya arasındaki bir yerden geçmesi, başka bir deyişle, Alara Kalesi'ni görmeyecek bir şekilde ve onu batıda bırakması gerekir. O zaman Sultan Alâeddin Keykubad ve ordusu, Konya'dan hareketle, muhtemelen Karahöyük üzerinden Bozkır'a ve oradan devamlı Geyik ve Karaçal Dağlarını aşarak Susam Beli'ne ulaşmış; devamlı Başhan mevkiinden güneye dönerek Gelesandra yaylası üzerinden şimdiki Pembelik köyüne ve oradan da Narağacı civarına gelmiş olmalıdır. Burada, bugün "Kırk Dönmeler" adı verilen ve büyük bir ihtimalle Roma devrine ait eski bir yolu kullanan ordunun, "Demir Kapı Geçidi" üzerinden Gündoğmuş civarındaki "Kemer Köprü" ile Alara Çayı'nı geçip bugünkü Güzelbağ ve nihayet buradan da sahilde şimdiki "Fığla Burnu" civarında "Kanlı Dere" adıyla bilinen su yolunu aşarak, doğuya, Kalonoros Kalesi'ne yöneldiği söylenebilir (Bilici 2000: 287, 288). Sonuç itibarı ile Konya-Bozkır, Narağacı ve Ortaköy ile Güzelbağ yolunu takip eden Selçuklu ordusu iki aylık bir kuşatma sonrası kaleyi 1221 yılında teslim alır. Şehir Türk hâkimiyetine girdikten sonra yeniden imar edilir ve şehri fetheden Alâeddin Keykubad'ın anısına da şehre Alâiye adı verilir. Alâiye'nin fethi ile birlikte Akdeniz sahilleri tamamen Selçuklu hâkimiyetine girer (Yazıcızade 2009: 362-372; Turan 1998: 336).

Selçuklu Devleti'nin 1243 Köseadağ savaşı sonrası zayıflayıp, Anadolu'nun İlhanlı nüfuzuna girmeye başlaması ile Anadolu'da yer yer beylikler ortaya çıkar. Bu beyliklerden Hamidoğulları, Tekeoğulları, Karamanoğulları ve Alâiye Beyliği Antalya ve çevresi ile birlikte Alâiye'de önemli rol oynadı. Bilhassa Antalya ve çevresine hâkim olan Hamidoğullarının hâkimiyeti zamanla Alanya'ya kadar uzandı. Fakat bu hâkimiyetin kalıcı olduğunu söylemek zordur. XIV. Yüzyıl ortalarında ise karşımıza bağımsız bir Alâiye Beyliği ortaya çıkmaktadır. Bu beylik Ortaçağ'da, Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında önemli liman kentlerinden birisi olan Alâiye'de Karamanoğulları'na bağlı olarak kurulan bir beyliktir.

Alâiye, Türkiye Selçuklu Devleti'nin son yıllarında Karamanoğulları'ndan Mecdüddin Mahmud Bey tarafından ele geçirildi (1293). Bu tarihten sonra Alâiye ve çevresinde Karamanoğulları'na bağlı beyler hüküm sürdü. Mecdüddin Mahmud Bey, Alâiye'nin fethinde büyük yardımlarını gördüğü Memlûk Sultanı Melikü'l-Eşref Selahattin Halil'e tabiiyetini arz etmiş ve hutbeyi onun adına okutmuştur. Kıbrıs Kralı II. Henri,

Nâhiye	1500		1555	
	Batman ¹	Bedeli Akça	Men ²	Bedeli Akça
Alâiye	----	----	59	1180
Oba Pazarı	60	600	2,5	50
Mahmudlar	----	----	3	60
Nağlu	94	940	428	8560
Dim-Deresi	3,5	35	12,5	250
Kise	222	2220	523	10460
Çöngere	154	1540	574,5	11490
Alara	62	622	234	4680
Akseki	218	2180	475,4	9508
Manavgat	----	----	406,5	8130
Alaca Hisar	----	----	40	800
Atabeğ	----	----	406	8120
Toplam	813,5	8137	3164,4	63288

Tablo 1. Alâiye Sancağında Pamuk Öşrü ve Bedeli

Alâiye'nin Karamanoğulları'nın eline geçmesinden faydalanarak aynı yıl içerisinde Alâiye üzerine yürüdü. Ancak Kıbrıs şövalyelerinin bu saldırısı şiddetli bir savunma sonucunda neticesiz kaldı. Alâiye beyleri burada önce Karamanoğulları'nın bir kolu olarak, daha sonra da Memlûklü Devleti'nin hâkimiyeti altına girmek üzere hüküm sürdüler (Uzunçarşılı 1988: 92-95).

Fatih döneminde denizden ve karadan kuşatılan Alâiye, 1471 yılında Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. Alâiye'nin fethedilmesinden sonra Alâiye beyi Kılıç Arslan Fatih'in huzuruna çıkartıldı. Fatih, Kılıç Arslan Bey'e Gümölcine ve çevresini tîmâr olarak verdi. Fakat Kılıç Arslan, beyliğini ele geçirmek düşüncesiyle buradan Mısır'a kaçmış, daha sonra da Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yanına giderken yolda vefat etmiştir (Neşri 1995: 793). Alanya'nın fethi ile birlikte Akdeniz'in tamamı Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu.

2. Alanya ve Çevresinde Tarımsal Üretim ve Tekstil Sanayiinde Kullanılan Ürünlerin Üretim Durumu

Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısını daha çok tarıma dayalı üretim ekonomisi oluşturmaktaydı. Bunun sonucu da sancakların bulunduğu bölgelerin coğrafi yapısı, iklimi, ulaşım imkânları gibi unsurlar ekonomi üzerinde etkili olmuştur. Alâiye Sancağı XVI. yüzyılda oniki nâhiyeye ayrılmıştır. Bu nâhiyelerin coğrafi sınırları ve isimleri daha sonraki dönemde değişmekle birlikte bugünkü Akseki, İbradı, Manavgat, Gündoğmuş ve Alanya idarî sınırlarının olduğu alanı içerisine almaktadır. Bu nâhiyelere bağlı olan köylerde üretilen ürünler ve bunlardan alınan vergiler bölgenin ekonomik durumunu ortaya koymak için yeterlidir.

Bölgenin XVI. yüzyıllar iktisadî durumunu ortaya çıkarmamızda tahrir defterleri bize gerekli bilgileri sunmaktadır. 1475 ve 1530 yıllarında tutulan defterlerden daha çok nüfus durumu, dirlik ve sanayi durumu hakkında bilgileri elde ederken 1500 ve 1555 yıllarında tutulan defterlerden ise nüfus, üretim, sanayi gibi birçok alanda yararlanma imkânını buluyoruz.

Alaiye sancağına dâhil köylerin bulunduğu arazi dağlık ve engebeli olmakla birlikte tarım ve hayvancılık yapmaya elverişlidir. Gerek XVI. yüzyıl kayıtlarını gerekse XIX. yüzyıl kayıtlarını incelediğimiz zaman en büyük gelir kaynağının tarım ve hayvancılıktan elde edildiğini görebiliriz.

2.1. Pamuk (Penbe)Üretimi

Tekstil ve dokuma sanayisinin en önemli ham maddelerinden birisi olan pamuk üretimi, insanlık tarihi kadar eskidir. Üretime elverişli her yerde pamuk yetiştirilmiştir. Pamuk üretiminin Alâiye sancağının hemen bütün köylerinde yapıldığını görmekteyiz. 1500 yılında 8135 batman / 61370 kg olan pamuk üretimi, 1555 yılında 31644 batman / 238720 kg olarak gerçekleşmiştir (BOA, TT 990: 8-115; TKA, TT 172: 31-53).

Alâiye'de üretilen pamuk miktarı 1500 yılında 8135 batman iken alınan öşür bedeli 8137 akçadır. Batman bedeli 10 akçadır. 1555 yılında ise üretim 31644 batmana yükselmiş fiyat da 20 akçaya çıkmıştır. Bu tarihte alınan öşür bedeli ise 63288 akçadır (Akgül 1989: LVII; Karaca 2009: 138). Pamuk üretiminin 3/1'e yakını Manavgat (Karaca 2009: 138) kazasından, 3/1'e yakın bir oranı XVI. yüzyılda Kise ve Nağlu sınırlarını oluşturan ve bugünkü Gündoğmuş ilçesinin büyük bir kısmını meydana getiren arazilerden, geriye kalan kısmı da Akseki, İbradı ve Alanya merkez kazasından elde edilmiştir.

İncelemiş olduğumuz dönem için örnek olması bakımından, XIX. yüzyıldaki kayıtlarını incelediğimiz 20 köyde 10870 kg pamuk üretimi gerçekleşmiştir. Tahrir kayıtları ile karşılaştırdığımız zaman üretim oldukça düşüktür. Fakat tahrir kayıtlarındaki verim sancağın bütün köylerini kapsamaktadır. XIX. yüzyılda üretimin düşük gözükmesinin diğer bir nedeni pamuk üretiminin daha fazla yapıldığı köylere ait temettü kayıtlarının olmamasıdır (BOA, *ML.VRD. TMT.d.*, 9631, 9648, 9653). (Tablo 1.)

¹ 10 akçe üzerinden hesaplanmıştır.

² 20 akçe üzerinden hesaplanmıştır.

Nâhiye	1500		1555	
	Ağnam Miktarı	Bedeli Akça	Ağnam Miktarı	Bedeli Akça
Alâiye	----	----	20860	10430
Oba Pazarı	700	350	3100	1550
Mahmudlar	1748	874	35768	17884
Nağlu	21952		28208	14104
Dim-Deresi	5526	2763	9430	4715
Kise	12370	-----	17550	8650
Çöngere	11788	5894	20860	10430
Alara	4636	2318	7432	3716
Akseki	24250	12125	42652	21326
Manavgat	----	-----	47546	23773
Alaca Hisar	----	-----	3200	1600
Atabeğ	----	-----	4320	2160
Toplam	82970	24324	240926	120338

Tablo 3. Resmi Ağnam

2.2. Keten Tohumu Üretimi

Alanya sancağında az da olsa yetiştirilen diğer bir hububat ve sanayi bitkisi de keten tohumudur. 1500 yılında keten tohumu üretimi Nağlu nahiyesinden 80 akçalık bir gelir gözüktür iken 1555 yılında bu miktar 2514 akçaya yükselmiştir. Keten üretimi az olduğu için alman öşür miktarı da oldukça küçük bir meblağ tutmaktadır. Bu miktarın 64 akçası Manavgat kazasından, 414 akçası Gündoğmuş ve köylerinden geri kalan miktarı ise sancağın diğer kaza ve nâhiyelerinden elde edilmiştir (BOA, TT 990: 8-115; TKA, TT 172: 31-53).

Keten, pamuktan sonra dokumacılıkta en çok kullanılan hammaddedir. Keten doğal bir elyaftır. Dayanıklı olması nedeni ile tercih sebebi olmuştur. Alanya ve çevresinde üretime elverişli yerlerde az da olsa yetiştirilmiştir.

Nâhiye	Bedeli Akça (1500)	Bedeli Akça(1555)
Alâiye	----	58
Oba Pazarı	----	950
Mahmudlar	----	978
Nağlu	80	414
Dim-Deresi	----	50
Manavgat	----	64
Toplam	80	2514

Tablo 2. Keten tohumu Üretimi ve Öşürü

2.3. Sumak

Palamud ile birlikte sumak yaprağı da dericilikte kullanılan maddelerdendir. Dericilik Anadolu'nun en küçük kentlerinde bile yapılan bir iş koludur. Deri işlemede kullanılan sumak, 1555 yılında Manavgat kazasına tabi Ormana köyünde üretilmektedir. Bu ürünün ne kadar üretildiği belirtilmemekle birlikte 100 akçe öşür alınmıştır (Karaca 2009: 138).

2.4. İbrişim

XVI. yüzyılda Anadolu'nun en önemli ipekli dokuma merkezinin Bursa olduğuna hiç şüphe yoktur (Koç 1995: 142). Bursa dışında Anadolu'nun değişik yerlerinde de üretilen ipek, XVI. yüzyılda çok yaygın bir ürün değildi. Bu yüzyılda Alaiye sancağı dâhilinde ipek böceği üretimi ve ipekli dokuma yapıp yapılmadığı konusunda kesin bilgimiz yoktur. Fakat XIX. yüzyılda Alaiye sancağında ibrişim bağ tarım alanı olarak sadece Oba nahiyesinde bir kayıt bulunmaktadır.³ İpek böceğinin temel besin maddesi olan dut ağacı arazisi olan ibrişim bağ alanı, Oba nahiyesinde 0,25 dönüm olarak kaydedilmiş ve 1 hane tarafından işletilmekteydi. Fakat ipek yetiştiriciliği için önemli tartışmasız olan dut ağacı kaydı 1032 adet olarak kayıtlıdır. Dut ağacının kayıtlı olduğu yerler Oba nahiyesinde 532, Alaiye merkezde 131, Şeyh nahiyesinde 277, Sedire nahiyesinde 92 adettir (Karagedik 2005: 65).

3. Alanya Ve Çevresinde Hayvancılık ve Hayvanlardan Elde Edilen Tekstil ve Dokuma Ürünleri

Alanya sancağında hayvancılık yaygın bir uğraşı alanıdır. Yöre halkı hem temel gıda ihtiyaçlarını gidermek hem taşımacılık alanında kullanmak hem de giyim ihtiyaçlarını gidermek için hayvan yetiştirmiştir. XVI. yüzyılda Alanya ve çevresindeki bütün köylerde hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. En çok hayvan geliri Akseki ve Manavgat kazalarından elde edilmiştir. En az ise 20 akça ile Güney cemâatinde kaydedilmiş-

³ Alanya ve çevresinde yeniden yaygınlaştırılmak istenen ipekli dokuma, 2010 yılı verilerine göre 20'ye yakın köyde yöreye özgü el sanatları şeklinde bir proje kapsamında dokunmaktadır. Mesela bu proje kapsamında Gümüşkavak Köyünde 18 tezgâh, Uzunöz Köyünde 13 tezgâh bulunmaktadır. İki yıldan uzun süredir devam eden projede bez üretiminden ipek dokumaya geçilmiştir. Alanya'ya özgü Alaiye kuşağı, ipek fular ve ipek şal üretimi yapılmaktadır. (http://alanya.gov.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1561, Erişim: 1.11.2010).

tır. Genellikle köylerin hayvan geliri 500 ile 1000 akça arasındadır (BOA, TT 990: 8-115; TKA, TT 172: 31-53).

Tahrir ve temettüât defterlerinde “*resm-i ağnam*” veya “*resm-i ganem*” şeklinde kaydedilmiştir. Her ne kadar *keçi* ismi kanunnamelerde geçmese de bu vergi Osmanlı devletinde koyun ve keçilerden iki veya üç koyun karşılığından alınan bir akçalık vergiyi ifade etmektedir (Çağatay 1947: 485). Alâiye sancağında ağnam vergisi iki koyuna karşılık bir akça olarak alınmıştır. Bu vergi koyun ve keçinin kuzu ve oğlaklarından alınmamıştır (Akgül 1989: LVIII). Tahrir kayıtları verilerine göre XVI. yüzyılda bütün köylerde hayvancılığın yapıldığını söyleyebiliriz. Hatta köylerden alınan vergilere bakarak her köyde kaç koyun ve keçi yetiştirildiği hakkında da bilgiler elde etmekteyiz. 1500 yılında yaklaşık 82970 küçükbaş hayvan var iken 1555 yılında bu sayı yaklaşık 120338 adede yükselmiştir. Temettüât kayıtlarına baktığımız zaman ise bu sayıya ulaşmak çok zordur. Çünkü incelediğimiz 20 köydeki toplam koyun ve keçi sayısı 6000 civarındadır. Temettüât kaydı bulunmayan köylerin sayılarını da tahminen ilave edecek olursak XV ve XVI. yüzyıldaki koyun sayısının yarısına bile ulaşmak zordur. Bu durum karşısında temettüât kayıtları tutulur iken yazılan hayvan sayılarının gerçek mevcudu yansıtmadığı veya hayvancılığın giderek azaldığı ortaya çıkmaktadır (BOA, TT 990: 8-115; TKA, TT 172: 31-53).

Temettüât defterlerinde, küçükbaş hayvan olarak adlandırılan grupta, koyun, keçi, yoz keçi, kuzu, oğlak, erkek davar, yoz davar, gayr-ı sağmal keçi ve gayri sağmal koyun kaydı bulunmaktadır (Şener 1990: 140). Özellikle yörede yaylak ve kışlak arasında konar-göçer halkın fazlalığı küçükbaş hayvancılığın da önemli bir gelir kaynağı olduğunu göstermektedir. XIX. yüzyılda temettü verilerine göre bugün tamamı Gündoğmuş sınırları içerisinde kalan Malan nâhiyesinde 526 hânenin 438'i hayvancılık ile uğraşmaktadır. Bugün büyük bir kısmı Gündoğmuş sınırlarında bulunan Kerliye nâhiyesinde ise 608 hânenin 507'si hayvancılık ile uğraşmaktadır. Bir kısım köyleri Gündoğmuş sınırlarında bulunan Seyyid Mahmud Nâhiyesinde ise 530 hânenin 485'i hayvancılık ile uğraşmaktadır (BOA, ML.VRD.TMT.d., 9631, 9648, 9653). XIX. yüzyıl ortalarında Alanya kazası genelinde en fazla beslenen hayvan türünün küçükbaş olduğu görülmektedir. Toplam 32080 adet küçükbaş hayvan kaydı bulunmakla beraber toplam hayvan sayısının % 80'7'si ile ilk sırayı almaktadır (Karagedik 2005: 60). (Tablo 3.)

3.1. Koyun Yetiştiriciliği ve Koyun Yünü Üretimi

İnsanlığın ortaya çıkışı ile birlikte insanların soğuktan korunmak için yararlandıkları yün, günümüzde de elbise yapımında ve dokumacılıkta yaygın olarak kullanılır. İlk insanlar önceleri hayvanların derisine sarınarak soğuktan korunurken, daha sonra hayvan-

ların yün ve kıllarından iplik yapmayı ve kumaş dokumayı öğrendiler. Yün çoğunlukla koyundan elde edilen bir tekstil ürünüdür. Koyun yünü kırkım zamanına bağlı olarak dört ana sınıfa ayrılabilir. Bunlar, genç kuzulardan kırılan kuzu yünü; ilk yıl kırılmamış kuzulardan elde edilen kuzu yünü; ikinci ya da daha sonraki kırıklarda elde edilen ana yünü ve ölmüş ya da kesilmiş koyun derilerinden kırılan ya da kireç ve başka kimyasal maddelere yatırılıp gevşetildikten sonra yolunan, deri ya da tabak yünleridir. Yünler eğirme ve dokuma için ayrıca sınıflandırılır. Yün ne denli inceyse, o ölçüde niteliklidir.

XVI. yüzyılda Alanya'daki yün üretimi için, bölgede yetiştirilen koyun miktarını bilmek gerekmektedir. Bu konuda tahrir defterleri bize gerekli bilgileri sunmaktadır. Tahrir defterlerinde koyun ve keçi ayrımı yapılmayıp hepsinden “*ganem*” adı altında vergi alınmıştır. Fakat temettüât defterlerinde bu ayırım yapılmıştır. Bundan dolayı da XIX. yüzyılda köylerde ne kadar koyun, ne kadar keçi olduğunu çıkarabilmekteyiz. Temettü kayıtlarına göre merkez kaza genelinde 5964 sağmal koyun ve 10 gayri sağmal koyun kayıtlıdır. En az koyun Gündoğmuş sınırlarında yetiştirilmekteydi. Çünkü arazinin dağlık ve engebeli olması koyun yetiştirilmesini engellemiştir. Örneğin temettü kaydını incelediğimiz 20 köy içerisinde Bedan köyünde 93, Belistir köyünde 20 ve Karaköy'de 50 olmak üzere toplam 163 koyun vardır (BOA, ML.VRD.TMT.d., 9631, 9648, 9653). XIX. yüzyılda koyun kaydının bulunması XVI. yüzyılda da bunun yetiştirildiği konusunda bize ipuçları vermesi açısından önemlidir.

Koyun sadece sütü ve etinden yararlanan bir hayvan olmanın ötesinde çok verimli bir yün üretim kaynağıdır. Bir koyunun yılda 9 kg'a yakın yün ürettiğini hesap ettiğimiz zaman Alanya'da XIX. yüzyılda 55.000 kg'a yakın yünün üretildiğini söyleyebiliriz. Tahrir kayıtlarında koyun ve keçi ayrımı yapılmadığını söylemiştik fakat tahrir kayıtlarındaki verilerden bölgede gerek koyun yünü üretimin gerekse keçi kılı üretimin önemli bir yekûn tuttuğu aşikârdır. Her şeyden öte bölge insanının temel ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte bir üretimin olduğunu söyleyebiliriz.

3.2. Keçi Yetiştiriciliği ve Keçi Kılı Üretimi

Tahrir defterlerinde koyun ve keçi ayrımı yapılmadığını söylemiştik. Fakat temettü kayıtları ile kıyasladığımız zaman keçinin daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Bölgenin coğrafi yapısı da keçi yetiştirmeye daha elverişlidir.

Temettü kayıtlarına göre kaza genelinde 24563 sağmal keçi var iken 230 gayri sağmal keçi, 785 adet de oğlak kayıtlıdır. Davar, keçi ile aynı özelliklere sahip olmasına rağmen XIX. yüzyıl kayıtlarında ayrı olarak kayıtlıdır. Bölgenin engebeli yapısı keçi yetiştirilmesine daha elverişli olduğu için daha çok tercih

edilmiştir. Köylerdeki keçi sayısı yazılır iken genelde keçi yazılmakla birlikte birkaç köyde "sağmal", "gayr-i sağmal" ve "yoz davar" şeklinde bir ayrıma tabi tutulmuştur (BOA, ML.VRD.TMT.d., 9631, 9648, 9653).

Alanya ve çevresinde yetiştirilen keçilerden elde edilen kılın miktarını net olarak ortaya koymak zordur. Fakat bir tekenin yıllık 1,5-2 kg arasında, keçinin ise 1,-1,5 kg arasında kıl verdiğini hesaplırsak, Alanya ve çevresinde XIX. yüzyıl verilerine göre yıllık 37.000 ile 38.000 kg arasında keçi kılı üretildiğini söyleyebiliriz.

3.3. Deve Yetiştiriciliği ve Deve Yünü Üretimi

Bölgenin coğrafi özelliğinden dolayı bölgede binek hayvanlarından oldukça yoğun bir şekilde yararlanılmıştır. Binek hayvanları arasında en çok kullanılanlardan birisi de develerdir. Bunun için deve yünü de dokuma sanayinde kullanılan ürünler arasındadır.

XVI. yüzyıl tapu tahrirlerinde binek hayvanları ile ilgili herhangi bir kayda rastlamasak da XIX. yüzyıl ve sonrasında binek ve yük hayvanlarının kaydı da tutulmuştur. Hatta bu dönemde tutulan kayıtlarda hayvanların cinslerinin yanı sıra, dişi veya erkeklik durumları da kaydedilmiştir. XIX. yüzyılda Alâiye kazasının genelinde 3358 binek ve yük hayvanı kayıtlıdır. Bu hayvanlardan 1468 tanesi devedir. Bu durum hemen hemen %50'lik bir dilimi ifade eder. Bu develerden 558'i *erkek deve*, 910'u da dişi deve şeklinde kaydedilmiştir (BOA, ML.VRD.TMT.d., 9631, 9648, 9653). Bir deveden yıllık ortalama 2,268 kg yün elde edilebilmektedir. XIX. yüzyıl için Alanya ve çevresinden 3.329 kg yün elde edildiğini söyleyebiliriz. Tahrir defterlerinde deve kaydı olmadığı için develerin sayısı hakkında bir bilgi sahibi değiliz. Fakat XVI. yüzyıldan kalma deve yününden yapılmış mamullerin olması bu ürünün de kullanıldığını göstermektedir.

Sonuç

Bugün Antalya'nın bir ilçesi olan Alanya, Osmanlı yönetiminde Alâiye sancağının sınırlarını belirlemiştir. Alanya ve çevresi ilk çağlardan başlamak üzere yerleşmelere sahne olmuştur. Bölgede bulunan birçok tarihî eser ve kalıntılar bunun kanıtı niteliğindedir. Bölge, Selçuklular tarafından feth edildikten sonra da yoğun bir şekilde Türk yerleşmesine sahne olur. Alanya ve çevresi Osmanlıların bölgeyi fethine kadar Anadolu Selçukluları, Karamanoğulları, Senir Beyliği ve Alâiye Beyliği hâkimiyetinde kalır. Bölge 1471 yılında Osmanlıların Alâiye'yi fethinden sonra da Osmanlı egemenliğine girer.

Alanya ve çevresi, Osmanlı devlet düzeni, ekonomisi ve sosyal yapısının ufak bir modeli şeklindedir. Aynı zamanda buradaki tımar düzeni, üretim ve ekonomik yapısı da imparatorluğun genelini anlamak için bize bilgi verecek niteliktedir. Alanya'da üretilen ürünlerden bölgenin ekonomisi hakkında bilgi sahi-

bi olabiliriz. Burada üretilen pamuk, keten gibi ürünlerin yanı sıra hayvanlardan elde edilen yün, kıl gibi ürünler de bölgedeki tekstil sanayisinin kapasitesi hakkında bilgi vermeye yeterlidir.

XVI. yüzyıl içerisinde, Alaiye sancağı ve köylerinde yaşayan halkın kendi ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte dokuma ve dokuma ürünlerini elde ettiklerini görmekteyiz. Bölge insanları tarafından kullanılan el işleme dokuma ürünleri bu durumun en güzel örneklerini teşkil etmektedir. Ayrıca dokuma sanayisinin başlıca ürünü durumundaki pamuk, hemen hemen her köyde az da olsa yetiştirilen ürünler arasındadır. Hayvanlardan elde edilen yün, kıl ve tiftik gibi ürünler de bölgenin en önemli dokuma ürünleri arasındadır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

BOA, ML.VRD. TMT. d., 9631, 9648, 9653.

BOA, TT 166; 990.

BOA, MAD. d., 16029.

TKA, TT 172.

Diğer

Akgül, Mehtap (1989), "16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına Göre Alâiye'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı ile Nüfus ve İdari Taksimatı", İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı.

Bilici, Z. Kenan (2000), "Alanya'nın Fethi Meselesi: Bir Tesbit", *Adalya*, No. IV, s. 287-293.

Çağatay, Neşet (1947), "Osmanlı İmparatorluğunda Re'ayadan Alınan Vergi ve Resimler", *DTCFD*, Cilt V, Sayı 5, s. 483-511.

Doğru, Halime (1995), *XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ercenk, Giray (1992), "Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi", *Belleken*, Cilt LVI, Sayı 216, s. 360-367.

Gürbüz, Adnan (2001), "XVI-XVII Yüzyıllarda Alâiye Kalesi", *X. Alanya Tarih ve Kültür Semineri-III*, Alsav Yayınları, s. 552-559.

İnalçık, Halil (2009), *Devlet-i Aliyye*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Karaca, Behset (2009), *XV ve XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası*, Isparta: Fakülte Kitabevi.

Karagedik, Nazım (2005), *XIX. Yüzyılda Alanya Kazası*, Denizli: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, Ümit (2006), *XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Sanayi*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Konyalı, İsmail Hakkı (1946), *Alâiye*, İstanbul.

Mehmed Neşri (1995), *Kitâb-ı Cihan-nümâ(Neşri Tarihi)*, Cilt II, (Yay. Haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen), Ankara: TTKY.

Şener, Abdülhatif (1990), *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul: İşaret Yayınları.

Turan, Osman (1998), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988), *Anadolu Beylikleri*, Ankara: TTKY.

Yazıcızâde Ali, (2009) *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, (Haz. Abdullah Bakır), İstanbul: Çamlıca Yayınevi.

Yetkin Haşim (1997), *Dünden Bugüne Alanya*, Alanya.